

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

В. Романова,

*заступник завідувача кафедри
економічної теорії та
підприємництва ХІУП,
кандидат економічних наук,
доцент*

ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ

Зайнятість розкриває один з найважливіших аспектів соціально – економічного життя людини, пов'язаний із задоволенням її потреб у сфері праці розкриває зайнятість. Трудова зайнятість населення країни забезпечує виробництво валового національного продукту, а отже і економічну основу життя суспільства. Водночас зайнятість відображає потреби людей як в заробітку, так і в самореалізації через суспільно – корисну діяльність.

В умовах розвитку ринкових відносин зайнятість населення суттєво змінюється, що вимагає перегляду деяких підходів до проблеми формування контингенту зайнятих.

Донедавна вважалось, що однією з основних в даній проблемі є наявність диспропорцій, які викликані перевищенням попиту на робочу силу, у порівнянні з реальною потребою. Однак у нинішніх умовах важливим є інший аспект цієї проблеми – розбіжність структури наявної робочої сили і робочих місць, оскільки на даному етапі розвитку економіки структурні розбіжності можуть привести до виникнення інших проблем.

Показник зайнятості в умовах ринкової економіки – це такий показник, який не лише характеризує рівень використання працездатного населення у сфері суспільно – корисної праці, але й виявляє ступінь економічної активності країни, її платоспроможний попит, фінансовий стан і т. ін. Загальновідомо, що на зайнятість впливають дві протилежно спрямовані тенденції: скорочення чисельності робочої сили в результаті зростання продуктивності праці, з одного боку, і абсолютне або відносне зростання чисельності зайнятої робочої сили, що викликане розширенням відтворення, з іншого. Річ у тім, що науково – технічний прогрес сприяє скороченню чисельності працюючих на діючих підприємствах і одночасно зумовлює виникнення нових сучасних галузей і виробництв, породжує нові потреби, що веде до додаткового попиту на робочу силу.

Окрім того, як свідчить досвід розвинутих країн, посилюються тенденції розширення зайнятості у сфері навчання та перенавчання кадрів, обслуговування населення, виробництва предметів споживання і т. ін.

Таким чином, становлення ринкових відносин і визначення безробіття у всіх його проявах передбачає зменшення дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили, але так, щоб трудова діяльність була економічно доцільною на кожному робочому місці, тобто досягнення раціональної структури зайнятості населення.

Структура розподілу працівників за галузями народного господарства по суті являє собою пропорції розподілу трудового потенціалу за видами занять.

Галузева структура зайнятості, що склалася в Хмельницькій області, є відображенням виробничої структури і може бути охарактеризована як нераціональна з точки зору економічної доцільності.

Так, у 2000 році в області за чисельністю працюючих на першому місці знаходились галузі сільського господарства – 44,1 % (з чисельністю зайнятих 313,1 тис. чол.), на другому галузі - промисловості – 13,4 % (98,5 тис. чол.), на третьому - освіта, культура та мистецтво – 8,5 % (60,1 тис. чол.), далі - охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення – 5,0 %, торгівля, громадське харчування, матеріально – технічне постачання, збут, заготівля - 4,4 %, апарат органів управління – 3,5%, транспорт і зв'язок – 3,4 %, будівництво – 3,0 %, житлово – комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення – 2,4 %, фінансування, кредитування, страхування – 0,8 %, виробничі види побутового обслуговування населення – 0,4 %, інші галузі – 0,4 %, інші сфери економічної діяльності – 10,4%.

При цьому динаміка зайнятості в області протягом останніх 15 – ти років свідчить про наявність чіткої тенденції щодо зменшення кількості населення, зайнятого в усіх сферах економічної діяльності.

Зокрема, у 2000 році в галузях економіки області було зайнято 427 тис. осіб (без працюючих на малих підприємствах). За період з 1985 року по 2000 рік середньорічна кількість працюючих скоротилась на 40,5 %. Причому зменшення відбувалось кожних п'ять років стрімкими темпами (1985 р. – 1990 р. - на 3,4 %, 1990 р. – 1995 р. – на 18,4 %, 1995 р. – 2000 р. – на 24,6 %).

Особливо привертає увагу стан справ у промисловості, оскільки це провідна галузь в Україні, де виробляється ВВП. В основних галузях промисловості області протягом останніх 15-ти років відбувалось постійне зменшення кількості зайнятих. Основною причиною цього є зменшення обсягів виробництва продукції внаслідок недостатньої кількості сировини та енергоносіїв, втрати замовників, не конкурентоспроможності продукції, обмеженості ринків збуту. Це супроводжувалось зупиненням діяльності підприємств, звільненням працівників.

У 2000 році середньорічна чисельність промислово – виробничого персоналу на промислових підприємствах області становила 86,3 тис. чол., що на 50 % менше порівняно з 1985 роком.

Рух персоналу підприємства відбувається головним чином за рахунок плинності кадрів.

Розподіл зайнятих між галузями (табл. 1) свідчить про незначні зміни в структурі зайнятості регіону. Доля зайнятих у промисловості зменшилась протягом 1995 – 2000 рр. з 17 до 13,4 % від загальної кількості зайнятих у регіоні, у будівництві – з 5 до 3 %, транспорті і зв'язку - з 4,3 до 3,4 %. Чисельність зайнятих у сільському та лісовому господарстві (включаючи зайнятих в особистому підсобному сільському господарстві) зросла на 1,5 %, в апараті управління – на 1,2 %, в інших сферах економічної діяльності – на 5,1 %, в решті галузей економіки області суттєвих змін не відбулося.

Таким чином, сучасна галузева структура зайнятих в Хмельницькій області, як і в Україні в цілому, відображає низьку ефективність зайнятості, а отже потребує докорінних змін у відповідності із загальносвітовими тенденціями, для яких характерні високі темпи зростання чисельності й частки працюючих як в галузях сфери послуг, так і науково – дослідних та дослідно – конструкторських робіт. На жаль, в наш час для економіки України характерні прямо протилежні тенденції, що можуть надовго відкинути країну з груп науково розвинених держав.

При переході до ринкової економіки і формуванні повноцінного споживчого ринку буде зростати доля зайнятих у галузях, що виробляють кінцевий продукт. При цьому, очевидно, в легкій та харчовій промисловості зайнятість зростатиме за рахунок розвитку, насамперед, малих та середніх підприємств різних форм власності, які здатні наситити споживчий ринок різноманітною та якісною продукцією вітчизняного виробництва.

Таблиця 1¹

Галузева структура зайнятості в Хмельницькій області

Галузі	1995р.	1998р.	1999р.	2000р.
Всього зайнято населення	100	100	100	100
Промисловість	17,0	15,5	14,6	13,4
Сільське і лісове господарство (включаючи підсобні господарства)	42,6	43,1	42,7	44,1
Рибне господарство	---	0,0	0,1	0,1
Будівництво	5,0	3,6	3,6	3,0
Транспорт і зв'язок	4,3	3,8	3,5	3,4
Торгівля, громадське харчування, матеріально – технічне постачання, збут, заготівля	5,6	4,5	5,0	4,4
Інформаційно – обчислювальне обслуговування	0,1	0,0	0,0	0,0
Виробничі види побутового обслуговування	0,5	0,4	0,3	0,4
Житлово – комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення	2,3	2,4	2,8	2,4
Охорона здоров'я, фізична культура і соцзабезпечення	4,8	4,9	5,0	5,0
Освіта, культура та мистецтво	8,6	8,2	8,5	8,5
Наука і наукове обслуговування	0,2	0,2	0,1	0,2
Фінансування, кредитування, страхування	0,7	0,8	0,8	0,8
Апарат органів управління	2,3	3,1	3,2	3,5
Інші галузі	0,7	0,4	0,4	0,4
Інші сфери економічної діяльності	5,3	9,1	9,4	10,4

Великі можливості для перерозподілу робочої сили є також у розвитку та розширенні сфери послуг. Рівень зайнятості у даній сфері та кількість послуг, що надаються як в регіоні, так і в Україні, не відповідають існуючим потребам населення.

Слід зазначити, що в усьому світі доля сфери послуг у виробленій продукції та чисельності зайнятих невідмінно зростає. Наприклад, у США в 90 – х роках доля сфери послуг у ВВП складала понад 70 %, тоді як у 50-ті роки – лише 50 %. Чисельність зайнятих у даній сфері в 90-ті роки складала 72 % працюючих. При цьому розширення зайнятості у сфері послуг відбувалось дуже швидкими темпами. Так, у США із 20 млн. робочих місць, що з'явилися у 60 – 70-х роках, 17 млн. були пов'язані зі сферою послуг.

Показовим є приклад Швеції, яка сьогодні характеризується найбільш високим рівнем життя населення у світі. У цій країні в сфері послуг зайнято більш ніж 60% працюючого населення.

Для поширення сфери послуг великі можливості є також в таких галузях, як побутове та комунальне обслуговування, транспорт, фізична культура, охорона здоров'я, освіта (необхідно враховувати, що для двох останніх потрібна висококваліфікована робоча сила, підготовка якої займає довгий час, а отже, перерозподіл її буде ускладнено). Важливе місце належить розвитку послуг у сфері туризму та подорожей, курортної справи, оскільки дані галузі до цього часу не отримали належного розвитку, хоча є перспективними і здатні зайняти значну кількість робітників в Хмельницькій області.

Особливу роль у вирішенні проблеми зайнятості повинні відіграти спільні підприємства з виробництва та продажу продуктів харчування та споживчих товарів за сучасними технологіями, з надання різноманітних послуг населенню, орієнтовані перш

¹ Статистичний збірник основних показників соціально – економічного розвитку Хмельницької області за 2000 рік/ за ред. Скальського В.В. – Хмельницький, 2001 – с. 263.

за все на внутрішній ринок. Надання податкових та інших пільг таким підприємствам, спрощення процедури їх організації і функціонування дозволить за короткий час створити значну кількість робочих місць, оснащених сучасною технікою.

При цьому не слід забувати про неоднозначний вплив малого та середнього бізнесу на проблеми ринку праці. З одного боку, з'являється можливість швидко та відносно недорого створити робочі місця, а з іншого – внаслідок свого нестійкого становища на ринку, нетривалого терміну існування, про що свідчить практика господарювання, такі підприємства стають фактором мобільності робочої сили, багато в чому визначають попит та пропозицію на неї.

Перехід до нових структур зайнятості має ряд важливих макроекономічних наслідків. У цьому зв'язку слід згадати питання безробіття (як глобального, так і структурного), значні переміщення робочої сили між секторами господарства, виникнення та розвиток зовнішньої трудової міграції робочої сили, встановлення взаємозв'язку між ринками праці, інвестицій, фінансів, основних фондів. Порівняльний аналіз макроструктури зайнятості України і країн Західної Європи дозволяє зробити деякі висновки. По відношенню до країн Західної Європи макроструктура зайнятості України, і Хмельницької області, зокрема, характеризується значно меншою зрілістю, навіть у тому випадку, якщо внести поправки на рівень економічного розвитку. Звідси витікає потреба значного прискорення зрушень у структурі зайнятості.

В умовах розвитку ринкової економіки відстала макроструктура зайнятості є суттєвою перешкодою для подальшого економічного розвитку. Одночасно перехід до ринку, у тому числі до ринку робочої сили, усуває причини цього відставання, що створює можливість її значних змін. Найбільш важливий висновок із цього – перспектива значних міжсекторальних переміщень робочої сили, а також пов'язане з нею структурне безробіття.

Разом з тим необхідно підкреслити, що хронічне безробіття особливо неприйнятне для нашої країни, де рівень життя населення є низьким. Тому в Україні негативний вплив безробіття на економічний розвиток починається при значно меншому рівні безробіття, ніж це було в економічно розвинутих країнах.

На наш погляд, регулювання зайнятості повинно відбуватись у двох напрямках. Перший має на меті шляхом активного впливу на соціально – економічні процеси запобігати появі негативних наслідків у сфері зайнятості. Це застосування системи економічних, організаційних, правових заходів, що забезпечують максимально можливий ступінь збалансування попиту та пропозиції робочої сили, тобто запобігання масовому безробіттю. Інший напрямок полягає в розробці комплексу заходів щодо соціальної підтримки і працевлаштування безробітних.

При цьому досягнення повної зайнятості (надання роботи всім бажаючим працювати) як цільова установка розвитку не лише повинна зберігатися, їй необхідно надавати ще більшого значення у зв'язку з ускладненням умов працевлаштування.

Основи формування системи соціального захисту громадян у трудовій сфері в Україні закладені Конституцією України, Законом України “Про зайнятість населення” та деякими іншими законодавчими актами, але важливо розробити та реалізувати конкретні програми комплексної системи соціальної підтримки і захисту працівників.

1. Генкин Б.М. Экономика и социология труда. Учебник для ВУЗов – 3-е изд. доп. – М.: Издательство «НОРМА», 2001. – 448 с.

2. Петюх В.М. Ринок праці.: Навч. пос. – К.: КНЕУ, 1999. 228 с.

3. Про зайнятість населення: Закон України від 1 березня 1991р. (зі змінами та доповненнями)// Закони України, Том 1. – К.: Інститут законодавства, 1996. – с. 252 – 268.

4. Статистичний збірник основних показників соціально – економічного розвитку Хмельницької області за 2000 рік/ за ред. Скальського В.В. – Хмельницький, 2001 – с. 258 – 286.

